

XI

— — — — —
Harangok kondulnak meg
és harsonák szólalnak meg
minden dobásnyira.
Az embereknek ezek hallatára
mintha kiszállna
az erő inaikból, mert megbűvölten,
mozdulatlan állnak
– én nem tudom –
de mintha térdre roskadnának.

— — — — —
De különben csend van. Határozottan csend
van.
Csak úgy tesz minden, mintha élne.
Csak úgy tesz minden, mintha szállna,
szállva szállna, szállna.
Csak úgy tesz minden, mintha örökre
magába akarna bolondítani.
Én nem tudom, miféle időszak van –
de mintha minden vágya, szólna,
várva vágya, vágya.
Én nem tudom, miféle időszak van --
csak olyan szép minden,
olyan végtelenül elragadó
és olyan mámoros. –
De különben csend van.
Határozottan csend van.

(De különben csend van)

Karlsbadból hazafelé tartva, három napra megszakítottam utam Budapesten, ahol mindenekelőtt Kosztolányi-Dezsővel akartam személyesen megismerkedni és a verseim sorsa felől érdeklődni. De tervbe volt véve a G. festőművésznővel való találkozás is. Megállapodtunk: a pályaudvaron fog várni, fehér ruhában lesz, és maga előtt nagy formátumú aranyhímzéses kék táskáját fogja feltűnően tartani.

Amikor a bécsi gyors délután két óra tájban berobogott a Keleti pályaudvarra, kihajoltam az ablakon, és a sokaságban szememmel G.-t kerestem, a fehér ruhás hölgyet a nagy aranyhímzéses táskával az ölében. Nem sokat kellett keresnem. Rögtön összeakadt a szemünk, egyszerre ismertünk egymásra. Én nem is a táskáról és a

fehér ruháról ismertem rá, hanem a két mélyen árnyékolt, fekete szeméről, mely egy finom, keskeny hóvirágarcból sugárzott felém. Ezeket a szemeket és ezt az arcot már ismertem önarcképéről. Ő is intett kezével, jelezve, hogy rám ismert, és vékony, lányos alakjával fűrgén követte a vonatot, míg az meg nem állt.

Kiszálltam a vonatból, csomagomat átadtam egy hordárnak, és G. felé siettem. Mikor egymással szemben álltunk, nagy zavarban voltunk mindketten. Úgy látszott, mintha G. megbánta volna az egész dolgot, idegesen kapkodta a fejét jobbra-balra. Attól félt, hogy meglátja valaki ismerőse egy ismeretlen tiszt társaságában. Csak akkor nyugodott meg, mikor konflisba vágtuk magunkat, és elvegyültünk a város forgatagában.

A Kosztolányival való találkozást másnap délutánra halasztottam. Mivel lakása címét nem tudtam, elhatároztam, hogy a Világ szerkesztőségében fogom felkeresni, ahol dolgozik.

Délután öt óra volt, mikor megálltam a szerkesztőség épülete előtt. A nagy szürke, háromemeletes épület ott állott az Abbázia és a Palermo kávéház között. Íme, tehát itt dolgozik ő és annyian mások: híresek, nagyok, elismertek, szinte mindenki, aki valamit jelentett az akkori haladó gondolkozású Magyarország irodalmi és művészi életében. És itt állok én, az ismeretlen, névtelen író, a senki – a híres szerkesztőség előtt. A „nagyág” árnyéka rám hajolt, és én féltem bemenni a szerkesztőségbe. Sokáig tétováztam az épület előtt, átmentem a túlsó sorra, és nézegettem az ablakokra, ahol a lámpák is kezdtek kigyúlni. Végre erőt vettem magamon, és nekiindultam az első emeletnek, ahol sejtésem szerint a szerkesztőség volt. Szerkesztőségben idáig úgyszólván nem is jártam, hacsak nem számítom szerkesztőségnek azt a hodályszerű helyiséget Kolozsváron, az Újságnál, ahová első verseimet vittem el Szász Endre főszerkesztő úrnak.

Mikor felértem az emeletre, és benyitottam az ajtón, hirtelen nagy tágas teremben találtam magam, ahol egymás mellett állottak a lap munkatársainak íróasztalai. Az íróasztalokat csak valami spanyolfalféle választotta el egymástól. Úgy emlékszem, nagyon zajos helyiség volt.

Az emberek jöttek, mentek, senki sem törődött a mássikkal.

Ahogy beléptem, tétován megálltam az ajtónál, szemem végigfutott a kis kabinokon, az asztalsorokon, ahol már égtek az asztali lámpácskák. Egy ismerős alakot láttam felém közeledni, jellegzetes arcát jól ismertem az Érdekes Újságból: Karinthy Frigyes volt.

– Kosztolányi Dezsőt keresem – szólaltam meg alig hallhatóan. Karinthy egy pillanatra megállt, rám nézett, majd egy asztal felé mutatott, és továbbindult. Menet közben még odaszólt:

– Desiré – Dide – keresnek.

Kosztolányi felállt, és felém fordult. A fényképek után arcára azonnal ráismertem. Magas homlok, jobboldalt elválasztott s félig homlokába fésült haj, kihajtott gallér, melyet vékony csokornyakkendő kötött át. De ezeket a jeleket szemem alig rögzítette, mert meglepett az egész ember, ahogy ott állott férfias termetével, kissé meghajolva, elegánsan. Arcából, még mielőtt megszólalt volna, valami megnevezhetetlen búbáj, közvetlenség sugárzott.

Mikor meglátott – úgy vettem észre, mintha egy kissé meglepődött volna, vajon ki ez a katonaruhás látogató. Civilruhás fényképem után, amit több mint egy évvel ezelőtt a versekkel együtt küldtem neki, nem emlékezhetett reám.

Nevemet mondtam.

Kosztolányi majdnem felkiáltott. Megölelt.

– Örvendek, kedves barátom, nagyon örvendek – ismételte. – Jöjjön, üljön le, és beszéljen. Honnan jön? Hogy kerül ide? Meddig marad Budapesten? – Egyik kérdést a másik után tette fel. Időm sem volt felelni. Majd hozzátette:

– Nálam vannak a versei, nagyon tetszenek, újak, frissek, új hangot jelentenek a magyar irodalomban.

Bámulva és jóleső érzéssel hallgattam a dicsérő és elismerő szavakat. Majd hozzátette:

– Tudja-e, hogy Walt Whitmanra emlékeztetnek egyes sorai? Ismeri-e, tudja-e, ki volt Walt Whitman? Nagy amerikai költő, a múlt században élt.

Bevallottam, hogy nem ismerem, nevét most hallom először. De most már nagyon érdekel, ki az a Walt Whitman, és milyenek a versei. Szeretném olvasni őket.

Kosztolányi megvesztegető kedvességgel tekintett reám, majd így szólt:

– Most a szerkesztőség parázs ideje van, nem érünk rá, hogy kedvünk szerint kibeszélhessük magunkat. Jöjjön el holnap délután hozzám a lakásomra egy feketére, ott majd nyugodtan és alaposan megbeszélhetünk mindent.

Az időt fél három órára tűztük ki. Felíratta lakása címét: Fehérvári út. Megadta a házszámot és az emeletet.

– Ismerős-e Pesten? – kérdezte. – El tud-e találni a Fehérvári útra?

Pontosan megmagyarázott mindent. Melyik villamosra üljek, melyik megállónál szálljak le. Az ajtóig kísért. Az ajtónál még utánam kiáltotta:

– Föltétlen jöjjön, feleségemmel együtt örömmel várjuk.

Másnap korán ebédeltem, hogy a kitűzött időben ott lehessenek. Pontos akartam lenni. Kiszámítottam, mennyi idő alatt vihet odáig a villamos, mikor kell a vendéglőből elindulnom. Újból elfogott az idegizgalom, mint diákot a vizsgák előtt. Az ebéd is nehezen csúszott le a torkomon, minduntalan az órára pillantottam: nem késem-e el? Közben idézgettem tegnapi találkozásunk képeit a Világ szerkesztőségében. Búbajos mosolyát, hangjának kellemes csengését. Hallottam elismerő szavait. Láttam, amint feláll és megölel. Majd széket húz asztala mellé, és leültet. Ezek a képek nagy részben feloldották szorongó érzéseimet.

Az idő eljött.

Felültem a jelzett villamosra, és nemsokára ott voltam a Fehérvári úton, az előtt a ház előtt, ahol Kosztolányi Dezső lakott. Hamarább értem oda, mint ahogy kellett volna. A túsó soron sétálgattam még pár percig, majd nekiindultam az emeletnek. Nem tudom, volt-e lift a házban, nem is érdeklődtem, gyalog vágtam neki a lépcsőknek, hogy azzal is teljék az idő.

Pontosan fél háromkor ott álltam Kosztolányi Dezső lakása előtt. Néztam a névjegyet, és sokáig nem mertem

megnyomni a csengő gombját. Mind az járt az eszembe, hogy Magyarország nagy és híres költőjéhez megy egy ismeretlen, névtelen ember. Tétovázásomnak és töprengésemnek az vetett véget, hogy az alsó emeleten kinyílt egy ajtó, és lépések zaját hallottam. Erre megnyomtam a csengőt.

Az ajtóban megjelent Kosztolányi, arcának bűbájos mosolyával.

– Már vártam Önre, azt hittem, eltévedt.

Az előszobában letettem a kardom és a sapkám, és már ott ültünk a másik szobában egymással szemközt. Nemsokára bejött a felesége is, majd a költő édesanyja: „Anyika”. Később a dada behozta a kis pólyás fiúcskát, Ádámkát, aki akkor 4–5 hónapos lehetett. Egyszerre meleg, családi légkör teremtődött. Feketekávét szolgáltak fel kettőt is, hármat is. Kosztolányi szivarral és cigarettával kínált. A feszélyezettség feloldódott bennem.

A beszélgetés gáttalanul mindenféléről folyt: háborúról, harcterről, irodalomról. Kosztolányi a háborút a legnagyobb esztelenségnek tartotta, mely nem oldja meg a kérdéseket. Ő nem katona, de szívesen, gondolkodás nélkül feláldozná az életét akár ma is, ha tudná, hogy ezzel hazája javát szolgálja. De így?... Sajnálja a sok kiontott drága vért. Majd egészségi állapotomról, katonai sorsomról érdeklődött. Ki nem fogyott a kérdésekből.

Kosztolányi kedvesen raccsolt, és ez még vonzóbbá tette beszédét.

Később verseimre terelődött a szó.

– Versei még nálam vannak – mondta. – A háborús viszonyok nem kedveznek most a verseknek. A lapok, újságok nagy részét a háborús hírek és tudósítások töltik ki. Mit csináljunk? Várni kell. Verset csak ritkán lehet közölni. De azért próbálkozom az elhelyezésükkel. Vannak-e újabb dolgai? Küldje el azokat is, nagyon érdekelnek. Küldjön prózát, verset – mindegy.

Távozáskor az ajtóig kísért. Még egyszer kezet fogtunk. A lépcsőházban még utánam szólt:

– Ne feledkezzék meg a küldeményről, küldjön minél többet.

Nagyon boldogan, vidám lélekkel jöttem el tőle.

Hazaérve Désre, a karlsbadi szép napok után, már készen vártak a menetszázadok. A nyári nagy offenzíva alatt meggyérült ezredeket fel kellett tölteni. Én is megkaptam a zászlósi rangot és vele együtt az egyik századba való beosztásom. Az elindulásig azonban volt még néhány hét.

Sietve szedtem össze a dolgom, hogy minél hamarabb küldhessek valamit Kosztolányinak. Újabb verseimből akartam egy nagyobb csokrot összeállítani, azonban a versek nagyon gyéren mutatkoztak. Keresem, kutatom a zilált, széthányt papírokat asztalfiókban, hátizsákban, könyvek között, zsebekben, sajnos, alig találtam valamit. „Inter arma silent Musae” – rajtam betelt a latin mondas. Nem így képzeltem valamikor. Istenem!... Szívembe döbönt a szomorú valóság. Futnak a fiatal szép évek: a vad, mocskos, véres hónapok. Már több mint egy éve vagyok katona, megjárta a harcteret is, és most másodszor is indulóban vagyok arrafelé – és alig írtam valamit. Igaz – igazolom magam – a lövészárk és az én szolgálati beosztásom nem kedvezett az írói munkának. De azért mély lelkiismeret-furdalás gyötör, most úgy érzem, mégis lehetett volna, sok könnyű percem repült el könnyelműen.

Lapozgatok a kis naplófüzetben. Mit küldhetnék Kosztolányinak, amit el tudna helyezni a lapokban és különösen a Nyugatban? Az én búsongásom, mély csömöröm és megriadásom a háború borzalmaitól – éreztem – nem a mai lapokba való. Talán nem is közölnék. Az én naplójegyzeteim pedig ilyenekkel vannak tele. Mégis nagy nehezen összekerült néhány vers és több, naplóból kiragadott részlet, amiről úgy gondoltam, elmegy a Világban vagy a Nyugatban.

Kosztolányi azonnal válaszolt a küldeményre.

A levél így szólt:

Kedves Barátom,

nagyon tetszenek a küldött dolgai. Ezek között van egész is. A Királyok című, amelyben katonáit rajzolja meg, pompás. Whitman nincs meg magyarul, de németül még holnap elküldhetem az Ön címére. Ignotusnak pe-

dig holnap adom át összes dolgait. Valamit okvetlenül kihozunk a „Nyugat”-ban.

Igen sokra becsülöm Önt, igen szeretem Önt,

Kosztolányi Dezső.

G.-tól is asztalomon volt már az első levél, melyet gyors iramban követett még kettő vagy három. Egyik levelébe egy amulettet tett: egy arany szívet arany láncal. A szívecskében az ő szénfekete hajából néhány szál. Ezt a „százszor megcsókolt” amulettet a nyakamban kell hordanom – kötötte lelkemre –, mert ez megvéd minden bajtól, veszedelemtől. Ez az ő őriző szeretete, mely átnyúl az időn, a téren, és végigkísér a nagy orosz pusztaságon, ahová készülünk. Ez a rajongó asszony hitt benne, hogy van valami értelemfeletti erő, mely védőleg terül afölé, akit szeretünk, és eltéríti a gyilkos golyót útjából. Csupa ideg volt, tele remegéssel, féltéssel, mi lesz velem azon a kietlen tájon, vad télben. Kérdezi: kössön-e hósapkát s kesztyűt, hogy meg ne fázzam? Aggódik: mi lesz a levelezéssel? Hogy és mit tudunk írni egymásnak? A harctéren felbontják és cenzúrázzák a leveleket. És akkor?... Csak tábori lapot írjak a megadott címre, csak pár közömbös sort, hogy tudja, hol vagyok és hogy vagyok. Ő úgyis kiolvassa a szürke, semmitmondó sorokból, amit kell. És figyelni fogja a Világot és a Nyugatot, és ha lesz valami bennük, elküldi a tábori postaszámra. Ez a nagy intelligenciájú, finom művészasszony örülten szenved sorsom, illetve sorsunk miatt, mert ketőnk sorsát már egybeveszi.

Az őszinte érzésből fakadó gyönyörű, három-négy oldalas költői levelek, melyekkel megajándékozott, és amelyek dési tartózkodásom idején majdnem minden második vagy harmadik napon pontosan megérkeztek, életem részévé váltak. A kis vidéki város szürkeségébe és egyhangúságába az életet, a művészetet és az álmot hozták...

A menetszázadok elindultak.

Vlagyimir-Volinszkijig mentünk, sőt még tovább – Silnóig, a Rokitnói mocsarak végtelen erdői és ingoványai közé.

És ide jött utánam Walt Whitman német nyelvű kötete is: a *Grashalmen*, amelyet a kicsi Lazika küldött.